

SZLAKIEM BOGACTWA BIORÓŻNORODNOŚCI

LUBELSKIE

**Fundacja
Ziemia i Ludzie**

WARSZAWA 2017

Przewodniki „Szlakiem bogactwa bioróżnorodności” przygotowane zostały dla województw: mazowieckiego, lubelskiego, łódzkiego i świętokrzyskiego, w ramach projektu Fundacji Ziemia i Ludzie „Bioróżnorodność bogactwo wsi”.

Głównym przesłaniem projektu jest uświadomienie odbiorcom korzyści, jakie czerpiemy z otaczającej przyrody oraz wzbudzenie poczucia odpowiedzialności za jej ochronę.

Fundacja Ziemia i Ludzie założona w 2009 r. realizuje ideę zrównoważonego rozwoju, rozwoju społecznego i ekonomicznego powiązanego z ochroną środowiska naturalnego.

**Dowiedz się więcej na
www.bogactwowski.pl**

Autorzy:

Magdalena Bodnari

Ewelina Skoczeń, Anna Kalinowska

Redakcja merytoryczna i korekta:

Danuta Zalewska

Redakcja techniczna:

Ewelina Skoczeń

Fotografie:

Andrzej Wiszniewski,

Fotolia, Wikipedia

Wydawca:

Copyright© Fundacja Ziemia i Ludzie

ul. Napoleona Bonaparte 47 B

04-965 Warszawa

www.ziemiaiiludzie.pl

Warszawa 2017

ISBN 978-83-943202-4-9

Niniejszy materiał został opublikowany dzięki dofinansowaniu Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Za jego treść odpowiada wyłącznie Fundacja Ziemia i Ludzie.

SZLAKIEM BOGACTWA BIORÓŻNORODNOŚCI

LUBELSKIE

Spis treści

- 4 Czym jest różnorodność biologiczna?
- 5 Skarby przyrody LUBELSZCZYZNY
- 6 Rezerwat przyrody Skarpa Dobrska
- 8 Trasa rowerowa Lublin – Nałęczów – Kazimierz Dolny
- 10 Lasy Sobiborskie
- 12 Rezerwat Przyrody Żółwiowe Błota
- 13 Rezerwat Czapliniec w Uroczysku Feliksówka
- 14 Sztolnie w Senderkach
- 16 Skierbieszowski Park Krajobrazowy
- 18 Chełmskie Torfowiska Węglanowe
- 20 Roztocze Środkowe
- 22 Szlak Szumów Tanwi
- 24 Ścieżka przyrodniczo-historyczna Bołko w Hnieszowie
- 26 Ścieżka przyrodniczo-historyczno-dydaktyczna wokół Krasnobrodu
- 28 Ziemia Łukowska
- 29 Rezerwat Przyrody Jata
- 29 Mapka

Czym jest różnorodność biologiczna?

Różnorodność biologiczna to złożona sieć życia, której częścią jesteśmy też i my sami. Jest to termin oznaczający całe bogactwo form i przejawów życia na Ziemi.

Różnorodność obejmuje nie tylko „dziką” przyrodę, ale także rasy zwierząt i odmiany roślin wyhodowane przez człowieka. To także wielość zachodzących między nimi zjawisk i procesów tworzących razem nierozzerwalny system życia, w którym sami stanowimy ogniwo. Nic więc dziwnego, że znaczenia różnorodności biologicznej dla trwania ludzkości i jakości jej egzystencji nie sposób przecenić.

Ocenia się, że ponad 40% światowej gospodarki opiera się na biologicznych produktach i procesach. Od bogactwa roślin, zwierząt i mikroorganizmów zależy wyżywienie ludzkości, jej zdrowie, potrzebny opał, bezpieczeństwo społeczne. Nie sposób wprost ocenić, jak wiele znaczy bogactwo życia na Ziemi dla rozwoju kultury, zaspokojenia potrzeby piękna i wartości duchowych – krótko mówiąc dla jakości życia.

Po prostu nie można wyobrazić sobie naszego trwania na Ziemi bez tej obecnej wokół nas wielości form żyjącego świata!

Niestety, różnorodność biologiczna zmniejsza się wprost na naszych oczach! Utrata różnorodności biologicznej to niepokojące ze wszech miar zjawisko, które, co potwierdzają badania, nabiera coraz większego tempa. W ciągu ostatnich 50 lat ludzkość zmieniała i zmienia ekosystemy szybciej i bardziej dramatycznie niż w jakimkolwiek okresie w całej dotychczasowej historii.

Dr Anna Kalinowska

Skarby przyrody LUBELSZCZYZNY

W Polsce wciąż cieszymy się wielkim bogactwem przyrody, którą warto poznawać i należy chronić.

Województwo lubelskie, leżące na wschodnich rubieżach Polski jest bardzo bogate przyrodniczo. Znajdują się tu duże kompleksy leśne: Lasy Janowskie i Puszcza Solska w południowej części regionu, Lasy Sobiborskie, Włodawskie i Parczewskie na wschodzie, jak również Kozłowieckie i Łukowskie na północ od Lublina.

Na terenie województwa występuje wiele rzadkich i zagrożonych zanikiem gatunków oraz siedlisk przyrodniczych. W celu ich ochrony podejmowane są działania z zakresu aktywnej ochrony przyrody. Programami ochrony objęto między innymi: żółwia błotnego, którego lubelska populacja jest najliczniejsza w kraju, susła perełkowatego – skrajnie zagrożonego wyginięciem gatunku, występującego jedynie w województwie lubelskim, wpisanego do „Polskiej czerwonej księgi zwierząt”, głuszca, jak również ekosystemy bagienne w Sobiborskim Parku Krajobrazowym. Mieszczą się tu dwa parki narodowe (Poleski i Roztoczański), 17 parków krajobrazowych, 88 rezerwatów przyrody i 1513 pomników. Ponadto wyodrębniono 267 użytków ekologicznych oraz 7 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. (Źródło: RDOŚ w Lublinie).

Poznaj bogactwo przyrody województwa lubelskiego!

W niniejszym przewodniku znajdują się wybrane, cenne przyrodniczo miejsca w województwie. Zachęcamy do ich poznania dla uświadomienia sobie piękna otaczającej przyrody, korzyści, jakie z niej możemy czerpać i poczucia osobistej odpowiedzialności za jej ochronę.

Rezerwat przyrody Skarpa Dobrska

Zawilec wielkokwiatowy, zawilec leśny
(*Anemone sylvestris*)

Powierzchnia rezerwatu wynosi niecałe 40 ha. Jest częścią Kazimierskiego Parku Krajobrazowego, ze szczytu rozpościera się przepiękny widok na Małopolski Przełom Wisły, Kotlinę Chodelską oraz zamek w Janowcu.

Obszar położony jest między wsiami Dobrze a Podgórze. Skarpa wznosi się do wysokości 85 m w okolicy Podgórze. Nachylenie stoku przekracza 40%, skarpa poprzecinana jest przez wąwozy, których głębokość dochodzi do 40 m.

Miłek wiosenny
(*Adonis vernalis*)

Na terenie rezerwatu występuje 19 gatunków roślin chronionych, m.in.: miłek wiosenny, zawilec wielkokwiatowy, orlik pospolity, wiesienka karłowata, wawrzynek wilczełyko, czy wężymord stepowy. Osobliwością tego rezerwatu są również występujące na stromych, wapiennych i lessowych zboczach murawy kserotermiczne. Stok krawędzi porastają zarośla z dziką różą, berberyse, ligustrem pospolitym, tarniną,

które w wyniku naturalnej ekspansji roślinnej stopniowo wypierają cenną roślinność murawową. Tu niezbędna jest ingerencja człowieka, w celach pielęgnacyjnych.

Fauna reprezentowana jest przez 1200 gatunków, w tym 48 rodzin motyli, których najbardziej unikalnym przedstawicielem jest bliski wyginięciu modraszek orion (źródło: Wikipedia).

Przez rezerwat poprowadzona jest ścieżka dydaktyczna. Trasa ma długość ok. 6,5 km. Jej przejście umożliwia poznanie rezerwatu, budowy geologicznej oraz form erozji wąwozowej.

Okolice Skarpy Dobrskiej to jedne z bardziej atrakcyjnych turystycznie miejsc w Polsce. W pobliskim, jeszcze do II wojny w znacznej mierze żydowskim, miasteczku Kazimierz Dolny znajduje się wiele interesujących zabytków – zamek Kazimierza Wielkiego, fara, kamienice, żydowskie ślady. Miasto otoczone jest przez ciekawą przyrodę. Wąwozy i wysoczyzny można przemierzać godzinami. Po drugiej stronie Wisły znajduje się zamek w Janowcu. Interesujące są również stanowiska archeologiczne w Żmijowiskach. Dużą atrakcją jest przejazd kolejką wąskotorową (start w Karczmiskach).

Modraszek orion
(Scolitantides orion)

Trasa rowerowa Lublin – Nałęczów – Kazimierz Dolny

Zachodnia część Lubelszczyzny jest tą najczęściej odwiedzaną i znaną. Punkty na mapie nie są od siebie odległe. Jeśli pogoda dopisuje, wspaniale jest wybrać się na wycieczkę rowerową z Lublina do Kazimierza Dolnego. Pełna trasa mierzy 62 km.

Trasa startuje przy Muzeum Wsi Lubelskiej, wiedzie przez malownicze miasteczka oraz przez tereny o najwyższej wartości w okolicy – niezwykle zróżnicowane przyrodniczo. Pierwszy przystanek to Dąbrowica, w której znajdują się ruiny zamku Firlejów z XIV w. Pozostałość – wieża, została wkomponowana we współczesną bryłę katolickiego Domu Spotkań. Dalsza droga wiedzie Doliną Bystrej, prawego dopływu Wisły. Na jej zboczach rozwinęła się gęsta sieć wąwozów. Koryto rzeki meandruje otoczone stromymi zboczami doliny, co jest niezwykle ciekawym walorem krajobrazowym. Ogromnym bogactwem rzeki jest również jej flora i fauna, m.in. duże zróżnicowanie gatunkowe występujących tu ptaków i ryb.

Kolejny przystanek to uzdrowisko Nałęczów, które samo w sobie często jest celem wielodniowych pobytów. Znajduje się tu wiele obiektów do zwiedzenia – Park Zdrojowy z ciekawymi budynkami sanatoryjnymi, muzea Stefana Żeromskiego i Bolesława Prusa, czy zabytkowe kościoły. Parę kilometrów za Nałęczowem znajduje się Wąwolnica, znana głównie z sanktuarium, z figurą Matki Bożej Kębelskiej. W Wąwolnicy zachował się XVII-wieczny układ ulic promieniście odchodzących od centralnie po-

łożonego rynku. Nieopodal, w Kęble, stoi otoczony przez park pamiętający czasy Czartoryskich zabytkowy dworek z XIX w. Kolejny przystanek w Rąbłowie – to już granica Kazimierskiego Parku Krajobrazowego. Lasy rąbłowskie to miejsce walk, zarówno w czasie powstań narodowych, jak i obu wojen światowych. Z ciekawostek – w Rąbłowie znajduje się park miniatur, bardzo ciekawe miejsce z wieloma okazałymi gatunkami roślin oraz miniaturkami architektonicznymi typowymi dla regionu. Następnie szlak prowadzi doliną Bystrej, a następnie wzdłuż jej lewego dopływu, w górę Potoku Witoszyńskiego. Dolina potoku to teren mocno podmokły, ze stawami i stromymi zboczami. Ostatni odcinek szlaku wiedzie przez malowniczą dolinę Grodarza, aż do Kazimierza Dolnego, najbardziej popularnego miasteczka w tej części kraju.

Lasy Sobiborskie

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

Goryczka wąskolistna
(*Gentiana pneumonanthe*)

Obszar ma powierzchnię prawie 10 000 ha, znajduje się na Polesiu. W Lasach Sobiborskich występują wszystkie trzy rodzaje lasów: liściaste, iglaste i mieszane, oraz sześć jezior eutroficznych, część z nich – to starorzecza. Licznie występują torfowiska, kompleksy bagienne oraz łąki, stosunkowo niewielkie powierzchnie zajmują murawy. Opisano tu występowanie 55 rzadkich gatunków roślin naczyniowych, m.in. pochodzenia atlantyckiego, borealnego, pontyjskiego i środkowoeuropejskiego. Na torfowiskach rośnie wiele chronionych prawnie gatunków roślin naczyniowych, m.in. aldrowanda pęcherzykowata, czy lepnica litewska. Aldrowanda pęcherzykowata to bardzo rzadko występująca w Polsce roślina pływająca. Blisko spokrewniona jest z rosiczką – a więc jest rośliną mięsożerną, posiada liście pułapkowe ze szczecinkami, wrażliwe na dotyk, które zamykają się ze zdobyczą. Lepnica litewska to roślina naczyniowa z rodziny goździkowatych, rośnie w suchych i piaszczystych miejscach (nasypy dróg, polany). Spośród roślin na terenie Natura 2000 w Lasach Sobiborskich, na uwagę zasługują również: brzoza niska, goryczka wąskolistna, goździk pyszny, groszek błotny, kosaciec syberyjski, kruszczyk błotny, rosiczki długolistna i okrągłolistna, nerecznica grzebieniasta, skolochloa trzciniowata,

wątlík błotny oraz wierzby: borówkolistna i lapońska. Rośnie tu także wiele grzybów, mszaków i porostów.

Fauna jest bardzo bogato reprezentowana przez ptaki, gniazduje tu m.in. bąk, bocian czarny, trzmielojad, bielik, błotniak, derkacz, żuraw, rybitwa czarna, puchacz, lerka (czyli skowronek borowy), dzierzba gąsiorek i ortolan. Wśród ssaków zaobserwowano nocka łydkowłosego – nietopierza, który w Polsce jest objęty ścisłą ochroną gatunkową, dodatkowo obowiązuje zakaz fotografowania, filmowania lub obserwacji, mogących powodować płoszenie lub niepokoienie. Występuje też wilk, bóbr i wydra. Wizytówką jest również przedstawiciel gadów – żółw błotny, mający tu swój rezerwat.

Lasy Sobiborskie to rejon o bogatej, skomplikowanej historii, co złożyło się na ciekawą mozaikę kulturową, etniczną i religijną. Najcenniejszym zabytkiem okolicy jest dawna synagoga we Włodawie z przełomu XVII i XVIII w. będąca obecnie siedzibą klasztoru Paulinów. W czasie okupacji niemieckiej w Sobiborze zlokalizowano obóz koncentracyjny – dziś jest tam Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze. Obszar jest bardzo atrakcyjny dla turystyki pieszej, rowerowej i konnej.

Rezerwat Przyrody Żółwiowe Błota

Żółw błotny (*Emys orbicularis*)

Położony na Równinie Łęczyńsko-Włodawskiej rezerwat ma ponad 700 ha i jest częścią Sobiborskiej Parku Krajobrazowego. Na jego terenie znajdują się jeziora bliźniacze Spólne-Koseniec oraz Perespa. Są to jeziora torfowe, zarastające. Rezerwat utworzono w celu ochrony najliczniejszego w kraju stanowiska lęgowego żółwia błotnego, gatunku wpisanego do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt, jak również ochrony wielu gatunków roślin i zwierząt.

Liczne są tu lasy brzożowo-olszowe, które upodobały sobie bobry. Tereny piaszczyste porastają sosny. Na bagnach dominują zespoły turzyc, a w wielu miejscach rosną grązele żółte i grzybienie północne. Występuje tu również wiele gatunków roślin, m.in.: brzoza niska, wierzba borówkolistna, wierzba łapońska, widłak jałowcowaty, widłak goździsty, lepnicza litewska, goździk piaskowy, a także rośliny owadożerne – rosiczki.

Fauna reprezentowana jest przez wspomniane już żółwie błotne i bobry, oprócz nich żyją tu wydry oraz wilki, jak również wiele gatunków ptaków, takich jak: bąk zwyczajny, gągoł, perkoz dwuczuby, orlik krzykliwy, bocian czarny, czy dzięcioł białostrzygi.

Na brzegu jeziora Spólne-Koseniec znajduje się wieża widokowa ułatwiająca obserwację przyrody.

Rezerwat Czapliniec

Rezerwat Czapliniec w Uroczysku Feliksówka zajmuje powierzchnię 15 ha. Został utworzony w celu zachowania miejsca lęgowego czapli siwej, ale w latach osiemdziesiątych XX w. ptaki częściowo przenieśli się, a obecnie całkowicie wyemigrowały z obszaru rezerwatu do przyległych lasów prywatnych. Głównym żerowiskiem czapli siwej są pobliskie stawy rybne we wsi Borki.

Powierzchnię Czaplińca porasta sosnowy drzewostan w wieku ok. 180 lat, z towarzyszącymi mu: grabem, dębem, jabłonią płonką, jarzębiną i bzem czarnym. Z występujących tu krzewów dominuje malina, leszczyna i jeżyna. Parter porośnięty jest przez takie rośliny jak: konwalijka dwulistna, gwiazdnice, konwalia majowa, zawilce gajowe oraz żółte, pięciornik biały, dąbrówka rozłogowa, czy szczawik zajęczy.

Rezerwat znajduje się w pobliżu miasta Radzyń Podlaski, w którym najokazalszym zabytkiem jest pałac Potockich. Drugi jest kościół św. Trójcy, leżący na szlaku renesansu lubelskiego.

Zawilec gajowy
(*Anemone nemorosa*)

Sztolnie w Senderkach

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

Obszar zajmuje 80 ha, położony jest w otulinie Roztoczańskiego Parku Narodowego. Ostoja obejmuje sztolnie pozostałe po eksploatacji piaskowców do wyrobu kamieni młyńskich. Znajdują się one na przedłużeniu drogi prowadzącej przez wieś Senderki, na dnie zadrzewionych wąwozów. Wzniesienie, w którym wybudowane są sztolnie miejscowi nazywają Górą Hołda. Z kilkudziesięciu sztolni, które w większości są zawałone i niedostępne, kilka jest dostępnych, choć i one nie są w dobrym stanie. Sztolnie zbudowane są niewielkich komór, z których rozgałęziają się kilkudziesięciometrowe, niskie korytarze. Kamień wydobywany ze sztolni poddawano dalszej obróbce na wolnym powietrzu. Prawdopodobnie wydobywanie kamieni w Senderkach miało miejsce od XVIII w. do pierwszej połowy XX w.

Ostoja została stworzona, by chronić jedno z najciekawszych na Lubelszczyźnie miejsc, gdzie zimują nietoperze. Z dziewięciu występujących na zimowisku Sztolnie w Senderkach gatunków, cztery (mopek, nocek Bechsteina, nocek duży i nocek łydkowłosy) są rzadko występujące.

Roztocze jest jednym z najpiękniejszych zakątków Polski, jest atrakcyjne zarówno pod względem przyrodniczym, jak i kulturowym. Perłą okolicy jest Zamość, nazywany Prawdą północy. Urokliwa starówka, liczne kościoły, okazała kolegiata oraz pozostałości architektury militarnej są miejscami, na które należy zwrócić uwagę w czasie podróży. Mniejszy jest Krasnobród, w którym podziwiać możemy barokowy

kościół, muzea, ptaszarnię, jak również dwa cmentarze żydowskie. Interesujący jest również Zwierzyniec oraz liczne małe miejscowości, po których dobrze jest poruszać się szlakiem drewnianej i dawnej architektury sakralnej.

Nocek duży
(*Myotis myotis*)

Skierbieszowski Park Krajobrazowy

Park zajmuje powierzchnię ponad 35 000 ha, znajduje się we wschodniej Lubelszczyźnie, na północ od Zamościa. Przepływają przez niego rzeki: Wieprz, Wolica oraz Wojsławka, przeważa krajobraz wyżynny, miejscami podgórski. Obszar położony jest na terenie Działów Grabowieckich, które są najwyższą częścią Wyżyny Lubelskiej.

Park jedynie w 20% składa się z lasów, mają one charakter wysp wśród pól. Dominującym drzewem jest buk (tu występuje jego północno-wschodnia granica zwartego zasięgu), występują również grab, lipa, wiąz, jawor i sosna. Na zboczach wzgórz występują fragmenty dąbrów świetlistych, a w ciemnych wąwozach – wilgotne grądy i łągi z udziałem jesionu, olchy, klonu i jawora. Nasłonecznione miejsca porasta roślinność ciepłolubna i stepowa, m.in.: wiśnia karłowata, róża francuska i kosaciec bezlistny, zawilec wielokwiatowy, a także miłek wiosenny, żmijowiec czerwony, wężymord stepowy, ostrożeń pannoński i inne. W runie lasów spotyka się liczne rzadkie rośliny, jak gatunki górskie: paprotnik kolczysty, żywiec gruczołowaty, przetacznik górski, parzydło leśne i widłak wroniec.

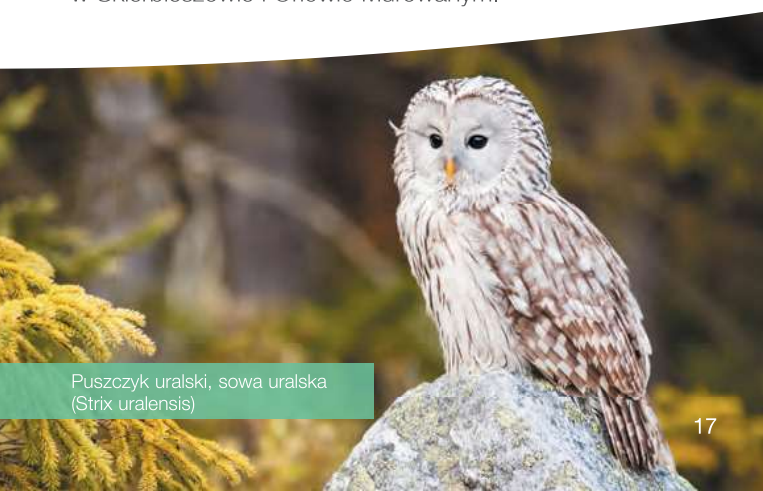
Bardzo zróżnicowany jest również świat ptasi. W lasach żyją typowe dla lasu gatunki: orlik krzykliwy, puszczyk uralski, dzięcioł średni oraz muchołówka mała i białoszyja. Na łąkach i polach wypatrzeć można błotniaka stawowego, czajkę, derkacza, rycyka czy przepiórkę. Z kolei w zakrzewieniach śródpolnych chętnie kryją się dziwonie i gąsiorki. Nieliczne wody Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego są miej-

scem występowania: perkoza rdzawoszyjego, perkozka, rybitwy czarnej, bąka i brzęczki.

Przez teren parku przebiegają cztery znakowane szlaki piesze: Szlak po Działach Grabowieckich, Szlak Ariański, Szlak Tadeusza Kościuszki oraz Szlak Śladami Księdza Stefana Wyszyńskiego. Okolica jest również idealnym miejscem do uprawiania turystyki rowerowej.

W granicach Parku znajduje się wiele cennych zabytków architektury, takich jak późnorenesansowy kościół w Bończy, kościoły w Skierbieszowie i Surhowie, zespoły pałacowo-dworskie w Surhowie, Orłowie Murowanym, Stryjowie, Kalinówce i Łaziskach, park podworski w Hajownikach, zajazd w Kraśniczynie, karczma w Czajkach, zespół zabytkowych zabudowań we wsi Brzeziny oraz grodziska w Skierbieszowie i Orłowie Murowanym.

Puszczyk uralski, sowa uralaska
(*Strix uralensis*)

Chełmskie Torfowiska Węglanowe

NATURA 2000 (obszar ptasi)

Bekas dubelt, dubelt
(*Gallinago media*)

Obszar jest częścią Chełmskiego Parku Krajobrazowego oraz Chełmskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Okolice Chełma są miejscem występowania unikalnych w skali kraju torfowisk węglanowych, z dominującym gatunkiem kłocią wiechowatą, która występuje w szuwarach (roślina ta nieco przypomina trawy).

W obrębie obszaru o powierzchni trochę ponad 4000 ha znajduje się 5 torfowisk niskich typu węglanowego. Torfowiska powstały w wyniku nagromadzenia się materiału organicznego i mineralnego w zagłębieniach terenu. Mokradła poprzecinane są siecią rowów melioracyjnych, zasilane są przez opady i wody spływające w okolicznych wzniesień.

Na obszarze bagien występują niewielkie oczka wodne oraz liczne suche półwyspy i wyspy z płytko zalegającymi pokładami kredy, porośnięte zbiorowiskami roślinności ciepłolubnej. Ten typ roślin występuje również na stokach wzniesień sąsiadujących z torfowiskami. Niewielkie połacie lasów porośnięte są borem sosnowym i dąbrową świetlistą. Większość powierzchni zajmuje szuwar kłoci wiechowatej, występują tu również trzcinowiska, zbiorowiska szuwarów oraz zakrzaczenia. Na torfowiskach występują liczne rzadkie

gatunki roślin bagiennych, a na znajdujących się pośród nich wysepkach – rzadkie gatunki roślin kserotermicznych (lubiących wysokie temperatury) i wapieniolubne storczyki.

Chełmskie Torfowiska Węglanowe są ważną ostoją ptaków wodno-błotnych i drapieżnych, gniazdują tu m.in. wodniczka, dubelt, błotniak łąkowy oraz podróżniczek.

Istniejące formy ochrony przyrody to:

- rezerwat przyrody Bagno Serebryskie,
- rezerwat przyrody Brzeźno,
- rezerwat przyrody Roskosz,
- Chełmski Park Krajobrazowy,
- Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu.

By urozmaicić sobie czas spędzony na łonie natury zawitać można do Chełma, by podziwiać liczne okazałe świątynie kilku wyznań. Znajdują się tu zarówno kościoły katolickie (bazylika Najświętszej Marii Panny, kościół Rozesłania Świętych Apostołów), cerkwie (Świętego Jana Teologa), jak i synagoga.

Roztocze Środkowe

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

Obuwik pospolity
(*Cypripedium calceolus*)

Obszar zajmuje ponad 8000 ha, jest częścią Roztocza Środkowego (Roztocza Tomaszowskiego), zbudowanego głównie ze skał kredowych, w wierzchnich partiach przykrytych piaskami i lessem. Pasma wzgórz przecięte są dolinami rzecznyymi, największą z nich jest dolina rzeki Wieprz. Doliny są podmokłe i zabagnione, z malowniczymi ciągami pagórków wydmowych.

Większość obszaru stanowią lasy. Najcenniejszymi są buczyna karpacka (drzewostany bukowe i bukowo-jodłowe) porastające szczyty i zbocza wzniesień oraz bór jodłowy – występujący w dolnych partiach zboczy i obniżeniach pomiędzy wzniesieniami. Wyspowo występują tu również grądy, olsy i łągi olszynowe oraz bory mieszane, bagienne i sosnowe. Oprócz lasu znajdują się tu torfowiska oraz w niewielkim procencie łąki, które występują w większości w dolinie Wieprza. Zaobserwować można tu ponad 700 gatunków roślin, najpiękniejszym okazem jest storczyk obuwik pospolity.

Bogaty jest tu również świat zwierząt. Oprócz pospolitych w lasach ssaków można tu spotkać rysia i wilka, a nad wodami wydrę i bobra. Do interesujących należy świat bezkręgowców, z motylami czerwoczykiem nieparkiem,

szlaczkiem szafrancem i modraszkami telejus. Ostoja ma również duże znaczenie dla ochrony ptaków, takich jak orlik krzykliwy, puchacz, bąk i derkacz. W wodach na tym terenie można spotkać m.in. prowadzącego osiadłe życie minoga strumieniowego oraz ryby: różankę i kozę. Gady reprezentuje żółw błotny.

Bajkowo piękne Roztocze to bogactwo nie tylko natury, ale również kultury. Jego sercem jest Zamość, okrzyknięty mianem Padwy północy. Zabytkowe Stare Miasto, okazałe kościoły, fortyfikacje, czy letni festiwal filmowy to doskonałe powody, dla których warto tam zawitać. W okolicznych wsiach znajdują się liczne zabytki architektury drewnianej, na przykład w Zwierzyńcu jest kościół na wyspie. Atrakcją może okazać się także przejażdżka kolejką wąskotorową w Zwierzyńcu.

Roztocze Środkowe jest bardzo popularnym miejscem do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej. Znajduje się tu wiele szlaków, do najbardziej znanych należy spacer wzdłuż szumów Tanwi.

Za polecenie obszaru dziękujemy Lokalnej Grupie Działania „Roztocze Tomaszowskie”

Szlaczkoń szafraniec
(*Colias myrmidone*)

Szlak Szumów Tanwi

Szlak Szumów na południowych krańcach Lubelszczyzny, nieopodal Tomaszowa Lubelskiego poprowadzony jest siedemnastokilometrową pętlą: Susiec PKP – Kościótek (Zamczysko) – Rebizanty (rezerwat Nad Tanwią) – Rybnica (Sikliwce) – Susiec PKP.

Idąc ścieżką podziwiać możemy najpierw samotny, największy szum, potem kilka mniejszych i wreszcie składającą się z 24 progów serię wodospadów w Rebizantach. Najpiękniejsze fragmenty dolin potoku Jeleń i rzeki Tanew chronione są w rezerwacie Nad Tanwią. Rezerwat położony jest na wzniesieniach, najwyższe – Kościótek – osiąga 246 m n.p.m. W dolinach Jelenia i Tanwi stwierdzono obecność 40 zespołów roślinnych. Drzewa osiągają wysokość do 40 m i średnicę do 50 cm. Z rzadkich i chronionych roślin występują Nad Tanwią: widłak jałowcowaty, bez koralowy i porzecznica alpejska. W dolinach Jelenia i Tanwi rosną skrzypy.

Mijając kemping w Suścu warto przejść się do stawu Morskie Oko, przy którym znajduje się malowniczy drewniany młyn. Kierować się należy według drogowskazów: dom wypoczynkowy Lech (ul. Partyzantów). Za nim, maszerując nadal tą samą drogą, niebawem dojdziemy nad staw. To głębokie na 6 m spiętrzenie potoku Jeleń w pobliżu jego źródła, którego brzegi porasta sosnowy bór.

Widłak jałowcowaty
(*Lycopodium annotinum*)

Ścieżka przyrodniczo- -historyczna „Bolko” w Hnieszowie

Ścieżka została wytyczona na terenie zespołu dworskiego w Hnieszowie w pasie nadbużańskim, we wschodniej części województwa lubelskiego. Ma długość 1200 m, znajduje się tu osiem punktów opatrzonych tablicami informacjami. Trasa rozpoczyna się ok. 500 metrów od szosy Dorohusk-Włodawa. Nazwa ścieżki pochodzi od imienia wiekowego dębu, pomnika przyrody zlokalizowanego na terenie podworskim i stanowiącego do momentu utworzenia ścieżki główną atrakcję turystyczną okolicy. Według tradycji drzewo zostało nazwane ku czci Bolesława Chrobrego, który miał w jego cieniu odpoczywać. Jest to mało prawdopodobna wersja według której drzewo powinno mieć przynajmniej 1000 lat. Inne dane, potwierdzone ikonograficznie, wskazują na Bolesława Trzebińskiego, zmarłego w młodym wieku w 1883 r. syna właścicieli majątku w Hnieszowie. Współczesne badania wskazują wiek dębu na ok. 400 lat. Park, po którym została wytyczona ścieżka przez wiele lat był zarośnięty i zapomniany.

Prace zostały zrealizowane w 2004 r. Wyodrębniono aleje i szpalery drzew, wnętrza ogrodowe oraz otwarcia widokowe na rozlewiska Bugu. Ponadto zlokalizowano i wyeksponowano położenie niegdysiejszego dworu. Lata świetności dworu przypadają na XIX w., choć już od XVI w. na tym terenie istniały ogrody dworskie. Liczne wojny i przemarsze wojsk doprowadzały wielokrotnie dwór do upadku, ale aż do II wojny światowej był on odbudowywany.

Dąb Bolko jest najbardziej reprezentatywnym, jednak nie jedynym pomnikiem przyrody w parku. Jest sześć innych dębów szypułkowych, iglicznia trójcierniowa, dwa jesiony, klon zwyczajny oraz brzoza brodawkowata. Do parku w stylu krajobrazowym prowadzi częściowo zachowana aleja lipowa. Okoliczna przyroda – bliskość Bugu o meandrującym i nieuregulowanym kształcie sprzyja rozwojowi w naturalnym środowisku roślinności łęgowej i olsowej. Na ścieżce eksponowane są stawy i łąki, nieodłączne elementy założeń parkowych. Stawy powstały przez zagospodarowanie starorzecza Bugu, ich brzegi porastają trzcinowiska, a w wodach występują liczne rośliny. Na szczególną uwagę zasługują rośliny, których tylko blaszki liściowe i kwiaty wynurzają się z wody: grążel żółty (kwitnie na żółto) oraz grzybienie białe. Zwyczajowo nazywane są także nenufarem lub lilią wodną.

Dolinę rzeki zamieszkują bóbr, żółw błotny, wiele gatunków ptaków, takich jak: czajka, bekas, derkacz, orlik krzykliwy czy pustułka.

Grzybienie białe
(*Nymphaea alba*)

Ścieżka przyrodniczo- -historyczno- -dydaktyczna wokół Krasnobrodu

Ścieżka jest piętnastokilometrową pętlą, uznawaną za jedną z najważniejszych atrakcji turystycznych Roztocza. Prowadzi z Krasnobrodu przez rezerwat Święty Roch i Hutki, po czym wraca do Krasnobrodu. Ścieżka zaczyna się przy szosie prowadzącej z Krasnobrodu na południe, do Wólki Husińskiej. Na ścieżce znajduje się 14 przystanków z tablicami informacyjnymi.

Buławnik wielkokwiatowy
(*Cephalanthera damasonium*)

Na tablicach są poruszane tematy zarówno przyrodnicze, jak i kulturowe. Obszar jest bogato zalesiony, a przy tym zróżnicowany. Porasta m.in. borem mieszanym świeżym, buczyną karpacką czy starodrzewem jodłowym. Jednym z przystanków na ścieżce jest drewniana kaplica św. Rocha. Obecna powstała w 1943 r., jednak sakralna tradycja tego miejsca sięga czasów powstania styczniowego. Przechodzi się przez rezerwat leśny św. Rocha, gdzie podlegają ochronie stare, naturalne drzewostany bukowo-jodłowe. Gatunkiem dominującym jest tu jodła pospolita zajmująca większą część powierzchni rezerwatu. Niektóre jej starsze pomnikowe okazy (do około 250 lat) osiągają 46 m wysokości. W runie możemy spotkać gatunki rzadkich roślin takie jak: paprotka zwyczajna, kokoryczka okółkowa, naparstnica zwyczajna, wawrzynek wilczczyko, buławnik wielkokwiatowy, podkolan biały.

Przechodzi się przez źródłisko w Hutkach, które jest pomnikiem przyrody nieożywionej. Mijamy stawy rybne i las Polikupka. Ścieżka wiedzie w pobliżu dawnego pałacu Leszczyńskich z XVII w. Jeden z przystanków wytyczony jest przy kamieniołomie, który chroniony jest jako stanowisko dokumentacyjne. Znajduje się tu baszta widokowa, z której rozpościera się malowniczy widok na okolicę. Zwiedza się również dolinę rzeki Wieprz. Kolejnym przystankiem jest drewniana kapliczka na wodzie. Pod kaplicą znajduje się źródło, często wysychające w okresie letnim, które według legend przywróciło zdrowie Marii Zamoyskiej. Droga do kapliczki na wodzie prowadzi przez aleję Najświętszej Marii Panny obsadzoną pomnikowymi drzewami, wśród nich kilka kapliczek postawionych w XIX w. Przy końcu alei znajduje się zespół klasztorny ojców dominikanów. Fundatorką przybytku była Maria Zamoyska (późniejsza Marysieńka Sobieska), jako wotum za cudowne uzdrowienie. W centralnej części głównego ołtarza znajduje się cudowny obraz Matki Bożej Krasnobrodzkiej, nieznanego autora.

Przy kościele znajduje się muzeum Wsi Krasnobrodzkiej. Zobaczyć tu można m.in. słynne „skrzynie krasnobrodzkie”, wystawę etnograficzną, przyrodniczą i wystawę oryginalnych wieńców dożynkowych. Nieopodal mieści się inna lokalna atrakcja – ptaszarnia.

Ziemia Łukowska

NATURA 2000 (obszar siedliskowy)

Jest to bogata przyrodniczo kraina położona w północno-wschodniej części Lubelszczyzny. Na jej terenie znajdują się porośnięte jodłami rezerваты Jata i Topór, oraz bogate tereny leśne, m.in. Kryńszczak i Las Wagramski. Ziemia Łukowska położona jest między rzekami: Wieprzem i Tyśmienicą na północy oraz Liwcem i Muchawką na południu. W obszarze znajdują się głównie lesiste i bagniste równiny, z nielicznymi pagórkami żwirowo-piaszczystymi i wydrami.

W granicach Ziemi Łukowskiej znajdują się Łukowski Obszar Chronionego Krajobrazu oraz Radzyński Obszar Chronionego Krajobrazu. Warto również zwrócić uwagę na pomniki przyrody w gminie Łuków: trzy dęby szypułkowe w Kol. Wagram, szpaler dębowo-lipowy w Ryżkach, zabytkowa aleja lipowa w Kownatkach, aleja wielogatunkowa w Gręzówce.

Ziemia Łukowska to region o bogatej przeszłości i silnych tradycjach patriotycznych. Tu toczyły się ostatnie walki Powstania Styczniowego, oraz kampanii wrześniowej 1939 r. W Woli Okrzejskiej urodził się Henryk Sienkiewicz.

Będąc w Łukowie warto zajrzeć do Muzeum Regionalnego mieszczącego się w dawnym konwikcie Szaniawskich.

Za polecenie obszaru dziękujemy Lokalnej Grupie Działania „Razem”

Rezerwat Przyrody Jata

Fot. Paweł Przeździecki CC BY 3.0

Powierzchnia rezerwatu to niewiele ponad 1000 ha. Znajduje się on w gminie Łuków, jest częścią Lasów Łukowskich. Z bagien na terenie rezerwatu wypływają rzeki Krzna Północna i Krzna Południowa.

Najczęściej występującymi w rezerwacie drzewami są: jodła, jawor, dąb, świerk, sosna oraz mniej liczne: lipa, klon, wiąz, olsza i jesion. Parter lasu porośnięty jest przez rośliny takie jak: widłak jałowcowaty, widłak goździsty, wawrzynek wilczełyko, orlik pospolity, bluszcz pospolity, lilia złotogłów, bagno zwyczajne czy podkolan biały.

Świat zwierząt reprezentują płazy (np. traszka grzebieniasta), gady (zaskroniec, padalec, żmija zygzakowata), oraz ptaki (orlik krzykliwy, orzechówka, mysikrólik zwyczajny, gil, krzyżodziób świerkowy, bocian czarny, brodziec samotny, dzięcioł średni, muchołówka mała, puchacz zwyczajny, trzmielojad zwyczajny) i ssaki, najważniejsze to łoś, jeleń, sarna i dzik.

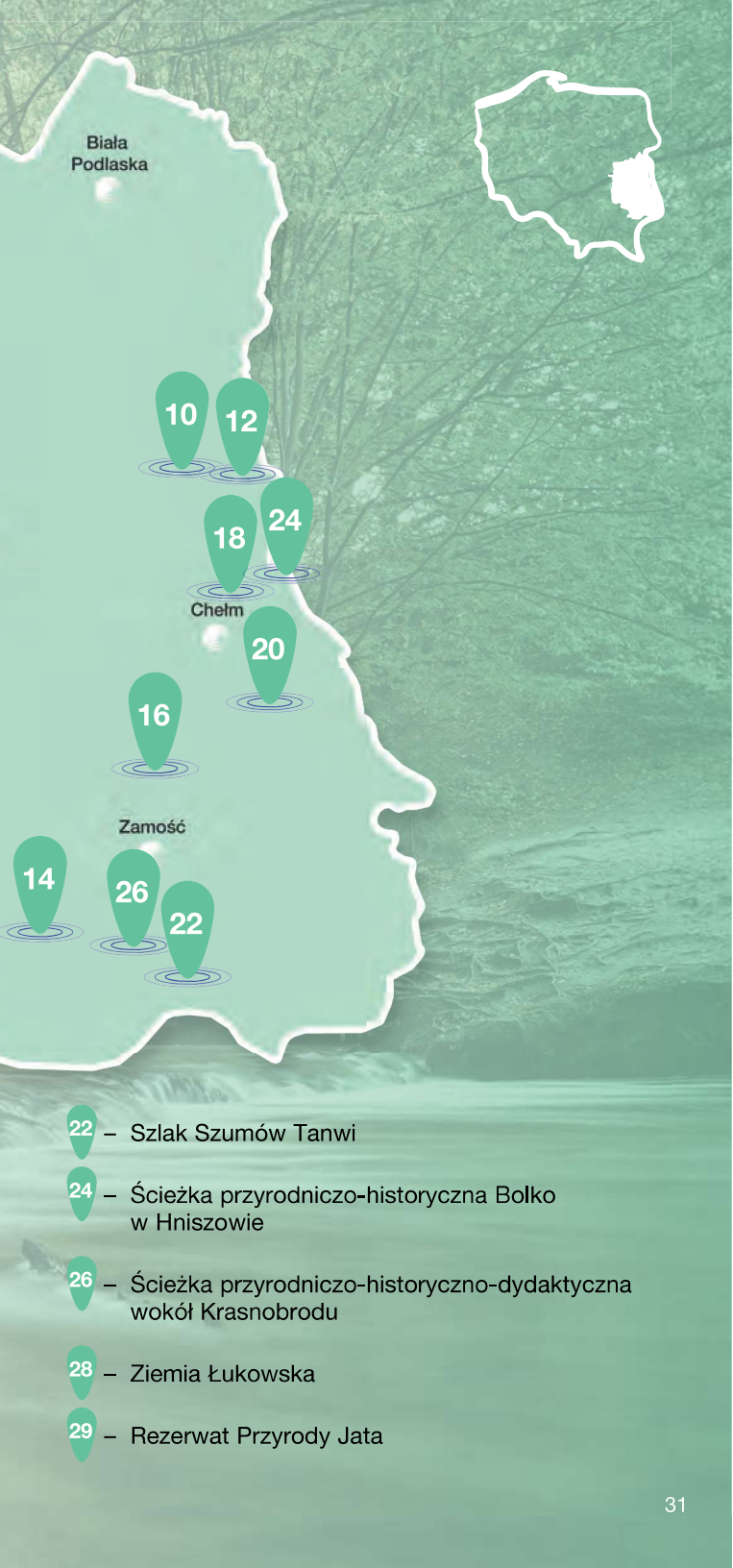
Przez rezerwat poprowadzona jest ścieżka dydaktyczna o długości 4,6 km. Na trasie rozmieszczone są tablice edukacyjne z zakresu gospodarki leśnej i ochrony przyrody. Ścieżka zaczyna się przy leśniczówce Jata (na początku Żdźzar), a kończy przy rezerwacie ścisłym i pomniku AK.

Na terenie rezerwatu znajdują się miejsca pamięci związane z walką wyzwoleńczą na tym terenie.

Województwo lubelskie

- 6 – Rezerwat Przyrody Skarpa Dobrska
- 8 – Trasa rowerowa Lublin-Nałęczów-Kazimierz Dolny
- 10 – Lasy Sobiborskie
- 12 – Rezerwat Przyrody Żółwiowe Błota
- 13 – Rezerwat Czapliniec w Uroczysku Feliksówka
- 14 – Sztolnie w Senderkach
- 16 – Skierbieszowski Park Krajobrazowy
- 18 – Chełmskie Torfowiska Węglanowe
- 20 – Roztocze Środkowe

- 10 – Szlak Szumów Tanwi
- 12 – Ścieżka przyrodniczo-historyczna Bolko w Hnieszowie
- 14 – Ścieżka przyrodniczo-historyczno-dydaktyczna wokół Krasnobrodu
- 16 – Ziemia Łukowska
- 18 – Rezerwat Przyrody Jata
- 20 – Szlak Szumów Tanwi
- 22 – Ścieżka przyrodniczo-historyczna Bolko w Hnieszowie
- 24 – Ścieżka przyrodniczo-historyczno-dydaktyczna wokół Krasnobrodu
- 26 – Ziemia Łukowska
- 28 – Rezerwat Przyrody Jata
- 29 – Szlak Szumów Tanwi

Dofinansowano ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

PARTNERZY MERYTORYCZNI

Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym i Zrównoważonym Rozwojem

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Wydział Żywności Ekologicznej

Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowy Instytut Badawczy

INSTYTUT OCHRONY ŚRODOWISKA – PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY
INSTITUTE OF ENVIRONMENTAL PROTECTION – NATIONAL RESEARCH INSTITUTE

PATRONI

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Marszałek Województwa Lubelskiego

Marszałek Województwa Łódzkiego

Marszałek Województwa Świętokrzyskiego

Wojewoda Lubelski

Wojewoda Łódzki

Wojewoda Świętokrzyski